

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Postbus 114, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

DE HARTSTOCHT DIE ONZE VERWONDBAARHEID HEELT...

Is het leven van één mens nog belangrijk voor ons? Is de vrouw in Vietnam die in een napalm bom-aanval een levende fakkel werd, belangrijk?

Is de moeder die op haar knieën een soldaat van de militaire kliek in Santo Domingo om brood voor haar kinderen bedelt, belangrijk?

Is de krijgsgevangen Amerikaan die door de Vietcong in een nachtaanval als een levend schild gebruikt wordt, belangrijk? Of de honderden doden en vluchtelingen in Kashmir?

Kunnen we nog de diepte van het noodlot van een enkeling aanvoelen? Ieder heeft zijn eigen psychische gedaante; we hebben een gevoel van argeloosheid ten opzichte van ons eigen lot, maar kunnen we nog de ander als éénling bespeuren?

We zeggen wel dat het individu ons boven alles belangrijk is, maar we slachten elkaar af op de autowegen, we riskeren economische ellende met beurs-speculatie, we gaan als geblinddoekte dieren voort met de uitbreiding van wapenarsenalen voor massavernietiging en er is oorlog op vele plaatsen. En het is juist omdat de uitdaging zo volledig is dat we nu misschien eindelijk de maskers der banaliteiten kunnen afrukken.

Want deze generatie kan zich niet meer veroorloven om naïef te spreken over wat het betekent om mens te zijn. Er is — we weten het — een onpeilbare mogelijkheid voor de donkerste onmenselijkheid in ieder van ons. Misschien kunnen we niet precies definiëren wat waarheid betekent, maar we weten heel goed dat het tegenovergestelde van waarheid tenslotte tot wereldmoord leidt. Misschien kunnen we niet precies definiëren wat we met mens-zijn bedoelen, maar we weten dat het tegenovergestelde ervan de onterving betekent van alles wat het leven zin geeft. En het is daarom tijd, om, als we over menselijk lijden spreken, onszelf te bevrijden van de zelfgereidheid der moralisten, of van hen die er trots op zijn in niets te geloven en het gevoel van hopeloosheid dat in feite slechts opgeblazen doodsdrijf is. Te-

midden van zoveel persoonlijk en maatschappelijk lijden, wat zijn de redenen om het leven met een 'en toch' tegemoet te treden?

Wat is de oergrond waaruit we de kracht putten om overweldigende tegenslagen te boven te komen? Waar komt de wil vandaan om dóór te gaan, kan men het beschrijven, kan men het met jongere mensen delen?

De Britse dichter, Stephen Spender, trachtte de kern van die vraag te benaderen toen hij in een vers 'Wat ik verwachtte' schreef:

'Wat ik verwachtte was
donder en bliksem
en strijd met anderen.
Maar wat ik niet kon voorzien
waren de dagen waarin
gestagelijk, langzaam, de wil
in ons wakker wordt
en het licht in ons
als het ware weglekt
het voortvreten van de tijd
het aanschouwen van hen die kreupelen
werden
het bedwelmend verdriet —
al deze dingen, had ik niet verwacht
en kon ik niet voorzien....'

Het weglekken van het innerlijk licht, het bedwelmend verdriet, het voortvreten van de tijd. Kortgeleden werd ik door een vriend opgebeld, die net van een arts gehoord had dat hij een ongeneeselijk carcinoma had. Zijn vraag was nu of hij het recht had dat zijn vrouw te verzwijgen. En hoe, als hij besluiten zou het haar te vertellen, hoe hij dat doen zou, zodat ze niet gebroken zou worden en de kracht zou hebben om door te gaan, later....

Wij allen bewegen ons binnen dat raam van de tijd. Zoveel vertrouwen, zoveel tederheid in ons wordt gekwetst en we moeten zulke dringende ervaringen zelf oplossen. We kunnen ze niet meer als vanouds in de schoot der Goden werpen. Als we ons lijden als onafwendbaar kunnen beseffen, openen er zich wegen tot het ontvouwen van nieuwe

psychische mogelijkheden. Innerlijke verlossing wordt mogelijk door 'n helpende verbondenheid met anderen; een zichzelf geven dat op deze wereld gericht is. De sterkte van ons liefhebben is van nu, van deze aarde.

Carl Jung, de onlangs gestorven Zwitserse psychiater, schreef daarom in zijn posthuum verschenen auto-biografie: 'Uiteindelijk is de beslissende vraag voor ieder mens, of ons leven met het wezen der oneindigheid verbonden is. Dat is de centrale levensvraag. Want alleen wanneer we weten dat deze verbinding bestaat kunnen we leren om ons niet op futiliteiten te richten.'

Wat Jung het verbonden zijn met de oneindigheid noemt, vertaal ik als het dóórgeven, bij iedere generatie, van een diep menselijk, praktisch werkzaam, helend verlangen. We zoeken vaak in ons persoonlijk lot het antwoord voor ons leven. Maar ieders grondervaringen zijn wel zo ongeveer dezelfde. Ik geloof dat het antwoord meer gezocht moet worden in de manier waarop we verkiezen het dagelijks leven te delen met diegenen die in feite binnen onze invloedssfeer verkeren. Levensdoeleinden worden niet ontdekt door de aanwending van theologie of abstracties, maar door praktische waarden waarmee we ons eigen leven en het leven van anderen vorm geven. Dat is de enige manier waarop de oneindigheid waar Jung over schreef een sterkende ervaring kan worden. Het is een beschutting die op de menselijke werkelijkheid berust. Onze verwondbaarheid is een feit, er is geen ontkomen aan. Maar die verwondbaarheid kan geheeld worden door een hartstocht om het leven lief te hebben. Dat is de kern van een religieus-humanistische overtuiging. We behoeven ons niet over te geven aan het pessimisme dat zo ampel in onze literatuur vertegenwoordigd is. De ideologie, ja, welhaast de religie van het niets-zijn, is een geestelijke fraude, die uiteindelijk de innerlijke weerbaarheid bedreigt. Het is wáár, dat er veel nieuws is dat we bij voortduring leren moeten. We leven in een periode van totale revolutionaire veranderingen. Maar er zijn ook een groot aantal zaken die we ontleren moeten. Het ziekelijk nationalisme, de messianistische verafgoding van politieke of godsdienstige theorieën, zijn deel van een geesteswereld die bankroet is en voorbij. Het-leven-genoege-liefhebben betekent de mogelijkheden zoeken voor een menselijke orde, die *niet* op angst gebaseerd is, *niet* op bewustzijns- en groepvernauwing, *niet* op de zogenaamde onafwendbaarheid van de ondergang der beschaving — maar integendeel op de bevrijdende gedachte van een wereld die op onderlinge steun berust, op een verbondenheid van ieder leven met ieder leven, op maatschappelijke krachten aangewend om armoede, ziekte en onwetendheid te bestrijden, en op een principe van economische rechtvaardigheid.

Want dat zijn de werkelijke maatschappelijke

Kalender 1966

De kalender 1966 van het Humanistisch Verbond is verschenen. Deze is thans in 2-kleurendruk uitgevoerd.

De prijs van . .
is gehandhaafd

f 2.50

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door storting of overschrijving van f 2,50 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond Utrecht

In de omschrijving:

KALENDER 1966

lijke krachten. Of het nu de ingenieur's arbeid is die het Delta-project tot stand brengt. Of het nu 't denken is van Spinoza, of de scheppende hartstocht van een dichter of schilder of 't werk van een arts — wáár arbeid verricht wordt binnen het raam van een zinvol tezamen leven van *mensen*, die infantiele agressies en haat te boven zijn gekomen — wáár dit ook gebeurt, is menselijke verlossing mogelijk om het leven te beschermen en een gezond idealisme uit te dragen.

Op die manier bevechten we niet alleen een overwinning in onze niet eindigende strijd met de natuur, maar op de lange duur winnen we hierdoor ook de strijd tegen de melancholie in onszelf.

Elk zulk trachten is in feite een uitdrukking van een liefhebben en levensbevestiging. Ik zeg niet dat dit altijd tot geluk leidt. Het is een liefhebben, en dus verwondbaar, gekwetst vele malen, maar het lijkt mij een zekerder deelhebben aan het leven, een meer rationele wijze van het versterken van onze draagkracht, dan welke buitenmenselijke belofte dan ook. Het is een religieus humanistisch deelhebben in persoonlijke en maatschappelijke zin. Het is een

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct. aan postzegels insluiten.

(adv.)

prijzen van het leven, zelfs al is er al dat we niet verwachtten en ook het gestaag voortvreden van de tijd.... Het is een religieuze ambitie om het leven te verdiepen. Het is een manier, een maatschappelijk scheppende manier, om de angst voor het sterven te overkomen, en het leven voller te maken. Ik spreek dan over een liefhebben dat in feite evolutie is, ontwikkeling, niet een zogenaamde uiteindelijke bestemming zoals de traditionele godsdiensten prediken. Bestemming en oneindigheid zijn begrippen die alleen maar zin hebben als we ze als deel van het maatschappelijke aanzijn beschouwen.

Er is niets in het leven of in ons bewustzijn, dat mysterieus behoeft te blijven. Werkelijkheid is van ons en in ons. En het is ons menselijk deel om te helen, dat betekent: heel te maken — om steun te geven. Door dat verlangen, door die hartstocht komen we het gevoel der onmacht te boven, dat ons zo vaak besluipt als we ons realiseren dat ons leven zich naar het einde rekt. Traditionele godsdienst heeft dat gevoel der onmacht omgebogen in een zich volledig onderschikken aan buitenwereldlijke machten. Het was een belofte om het niet-meer-zijn te ontsnappen door het opgaan in een Almachtige Vader. Maar ik geloof dat het een van de funeste redeneringen van de Christelijke theologie is om menselijk lijden te zien als de hoogste openbaring van 'Gods Liefde'.

Ik geloof dat dit noch psychologisch noch historisch houdbaar is. Het één-worden met het lijden van Christus moge voor velen een oplossing lijken waardoor het persoonlijk leed minder gevoeld wordt, mij lijkt dit zich verwijderen van wat we als menselijke werkelijkheid ervaren, weinig bevredigend.

Kunnen we niet vééleer aanvaarden, dat het de natuurlijke werkelijkheid is, dat al wat in het leven gebracht wordt, óók zich tot heengaan neigt? Dat is niet zo'n angstig weten. Het is met levens-ideeën en niet met dood-ideeën, dat hoop geschapen kan worden. De angst voor het doodgaan kan vervangen worden door een beslissing om ons bestaan volledig te aanvaarden, om ons leven door persoonlijke en maatschappelijke toewijding volledig in te zetten met een intense levensechtheid, die een vervulling, nu, in onze dagen mogelijk maakt.

Het is een benadering van elkaar waardoor we anderen met vertrouwen en moed kunnen ontmoeten. Het is een levensfilosofie die naar de zin van het mens-zijn vraagt en die vraag niet met onwereldsheid tracht te beantwoorden. In feite schept deze humanistische filosofie dan een brug tussen het ideële en het reële, want het is bij voortduring gevoed en geschraagd door 'n innerlijke, gepassioneerde noodzaak om het leven en de wereld te scheppen en te herscheppen, met praktisch verlangen, praktisch gericht liefhebben van het bestaan. Het is een zielsdiepe bevestiging met warme en overvloedige trots in ons mens-zijn.

We hebben het volste recht om van elkaar te verwachten dat we dit een betere wereld zullen maken, we hebben het volste recht om veel van anderen en onszelf te verwachten. De manier waarop we wat tragisch in het leven is tegemoettreden, bepaalt hoe we anderen beïnvloeden. We zijn wat we zijn als mensen, maar we zijn óók, wat we onderweg-zijn te worden. We kunnen elkaar

voorbereiden en helpen om een gezamenlijk scheppend en liefhebbend leven te leiden. Geestverwanten van ons in de Britse Humanistische Beweging, Paul en Beth Cherrington beschreven onlangs hoe zij geleerd hadden om het sterven van hun 3 jaar oud zoontje te dragen. Het belangrijkste voor hen was de ontdekking, dat géén van ons om een uitzondering kan vragen; er zijn geen uitzonderingen en al diegenen die we liefhebben zijn ons niet slechts voor onze vreugde gegeven. Dat geldt vooral voor diegenen die we het mééste liefhebben. Uit een diepe verwondbaarheid schiepen die twee ouders een grotere mogelijkheid, een dieper bewust willen, om al wat jong en onweerbaar is te beschermen, met praktisch idealisme, met een praktische overtuiging. Ik moet aan Victor van Vriesland's woorden denken toen hij zijn gedicht 'In Extremis' schreef:

Mij is het goed zoo om te
gaan slaapen — moegewaakt...

Innerlijke vrede te vinden is niet het resultaat van een mystiek of wonderlijk opgaan in buiten-menselijke ervaring.

Innerlijke vrede komt in ons op als we het leven zo gebruiken, dat we, als we moe worden, kunnen zeggen, 'Ja, maar ik was wakker. Ik ben moegewaakt'. Dat is een berusting die mij meer dragelijk voorkomt dan welke andere vorm van berusting dan ook. Het is een berusting die ontstaat omdat we ons voor het leven ingezet hebben, omdat we veel van het leven verwacht hebben.

Beste vrienden in Nederland, ik hoop dat deze gedachten voor u evenzeer samenhangen als ze allengs voor mij zin gekregen hebben. Ik heb zo diep mogelijk geput vanmorgen en ik hoop dat we elkaar hebben verstaan.

Tot wederhoren, dit is dr. Spetter in New York.

MATTHEW I. SPETTER

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15x23 cm. - Omvang ca. 250 pag.s

Prijs f 9.90

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30.49.60, t.n.v.

Centraal bureau Humanistisch Verbond
POSTBUS 114 — UTRECHT

Over Goethe moet men noodzakelijkerwijs onvolledig, schetsmatig, fragmentarisch blijven, doordat deze kolossale man in zijn lange leven zo'n enorme veelzijdigheid in voortdurende bezigheid aan de dag heeft gelegd, dat men hem de „laatste universele mens" heeft genoemd. Het zou dan aan de allerlaatste overgelaten moeten worden om een volledige indruk van Goethe te geven.

Ruim drie-en-tachtig jaar oud is hij geworden, en al mag dit geen kwalificatie genoemd worden, het verleent — dóór zijn onophoudelijke, bedaarde, maar vlugge activiteit — een geweldige kwaliteit aan zijn persoonlijkheid.

Daarbij lag de Grote Franse Revolutie praktisch midden in zijn leven. Hij heeft scherp gezien dat daarmee een nieuwe fase van de geschiedenis ontstond.

Een lang leven dus, in een bewogen tijd. Maar ook een zeldzaam karakter. In hem, in zijn denken, dichten en doen weerspiegelt zich een eeuw bijna van geschiedenis en bezinning. Hij heeft alles gedaan en over alles nagedacht. Hij was dichter en jurist, dramaturg en botanicus, moralist en anatoom, romanschrijver en bioloog, staatsman en minnaar, tekenaar en natuurkundige, wijsgeer en reiziger, causeur en opticus. Hij heeft zich bezig gehouden met de meteorologie zowel als met de alchemie, met het occultisme en met de klassieke letteren, met de middeleeuwse cultuur zowel als met de Koran, met bijbelkritiek als met de kleuren. De invloed van Plotinus is even duidelijk als die van Spinoza, die van Leibnitz net zo sterk als later die van Schelling. Grondig heeft hij zich verdiept in Bruno, Herder, Kant en Hegel.

Het is duidelijk dat niemand zo vaak geciteerd wordt als Goethe. Men kan bijna alles beweren omtrent hem en dit nog min of meer staven ook. Wat een wonder ook, deze mens schreef een respectabele kast vol boeken en heeft zich door alle denkstelsels heen geworsteld, schreef brieven, hield eindeloze gesprekken — en dat alles werd papier, papier, papier.

Het is tegelijk moeilijk en gemakkelijk om iets over Goethe te zeggen. Wie enige behoefte gevoelt om volledig te zijn of iets essentieels over hem te zeggen, zal — als hij brutaliteit mist — nooit een letter op papier zetten. Aan de andere kant: al kan men het definitieve en omsluitende niet zeggen, elk facet van zijn verschijning levert iets van zijn essentie.

Op een of andere wijze liep door zijn hele

leven — misschien wel ten gevolge van de brede spreiding van zijn aandacht — een sterke drang naar eenheidsbeleven. Een monist die de spanning van dit beginsel tot het uiterste opvoerde door een werkelijk universele oriëntatie.

Als iets hem karakteriseerde dan was het wel zijn levenslange worsteling om de eenheid te bewaren in de veelheid der verschijningen. Het ideële conflict van zijn dagen, tussen het rationalisme en het empirisme beleefde hij dan ook volop mee. De geest van de 18e eeuw — waarin de rationalistische instelling domineerde: het denken gaat vooraf — vond het empirisme van de 19e eeuw aanvankelijk tegenover zich: het denkende wezen is afhankelijk van de ervaring. Goethe heeft steeds tussen deze twee richtingen gezweefd; de verzoenende, oplossende betekenis van Kant is hem nooit eigen geworden. Misschien mag men in zijn overheersende poëtische aanleg een machtige aandrang zien tot wat hem steeds karakteriseerde: een min of meer naïef realisme. Kritische filosofie in de eigenlijke zin is hem vreemd gebleven. Hij meende dat de mens „kennis" kan verwerven omtrent „de laatste dingen". Vandaar een wat wonderlijk pantheïstisch christendom, als de christenen tegen dit pantheïsme en de pantheïsten tegen het christendom geen bezwaren hebben.

Dit mengsel van poëtische bewogenheid en natuurkundige ordezucht heeft onverteerbare beschouwingen opgeleverd (Faust, 2e deel). Maar waar de elementen zich niet verenigden kwamen er geweldige dingen voor de dag. Soms fraaie verzen en schitterende vondsten van wetenschappelijke aard.

De belangrijkste kant is naar mijn mening echter zijn bewustzijn van de groei zijner persoonlijkheid. Hij is eigenlijk het prototype van de mens die werkt aan zijn maximale ontplooiing. Eén van zijn fraaiste denkbelden is, dat de mens met één puberteit niet tevreden moet zijn. Ontwikkeling en ontplooiing was volgens hem het doorlopen van een reeks van crises. De waarde van de crisis, als startpunt van een nieuwe groeifase, werd door hem beklemtoond. Moge hij op het laatst van zijn leven een geresigneerder geluid hebben laten horen — algemene harmonische ontwikkeling is een waan, specialisme is de enige mogelijkheid —, men wordt tenslotte niet straffeloos 83 jaar.

P. SPIGT.

lezingen voor de radio

zo. 3 okt. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt".

zo. 10 okt. VARA 9.45 uur: L. P. G. Nelemans: „Een menswaardig bestaan".

zo. 17 okt. VARA 9.45 uur: P. Spigt: onderwerp nog niet bekend.